

Таблиця 2. Значення $\overline{RS}_n$ для деяких розмірів вибірки.

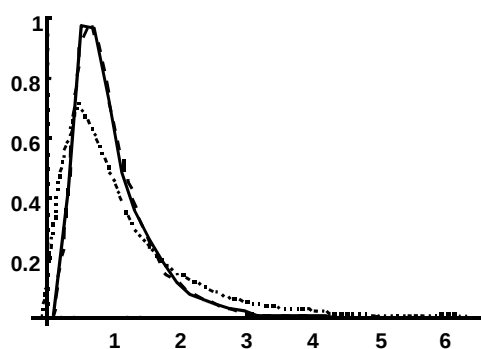
n	10	20	50	100	1000	2000	5000
$\overline{RS}_n$	1.238	1.106	1.010	0.990	0.989	0.996	1.003

Як бачимо, для малих вибірок $\overline{RS}_n$ значно перевищує одиницю, потім стає дещо меншою і, врешті-решт, дуже повільно наближається до неї. Однак, з практичного погляду, асимптотичною формулою можна користуватись, починаючи вже з $n = 50$.

Графіки емпіричної щільності розподілу

$$\overline{RS}_n = \left[\frac{5 \left(\frac{\sigma_x^2}{\gamma^2} + \frac{\sigma_y^2}{\delta^2} \right) \right]^{-1} (n(1-R^2)) \text{ для } n=20 \text{ (короткий}$$

штрих), $n=100$ (довгий штрих) та $n=2000$ (суцільна лінія) показано на рис. 5.

Рис. 2. Емпірична щільність розподілу $\overline{RS}_n$.

Скінченновимірні розподіли $\overline{RS}_n$ досить незначно відрізняються між собою, починаючи з $n \approx 100$. Вони сильно асиметричні і нагадують розподіл χ -квадрат.

Висновки. Коефіцієнт детермінації в регресії двох незалежних випадкових блукань з дрейфом в середньому прямує до одиниці зі швидкістю порядку $O(1/n)$. Статистика $n(1-R^2)$ має граничний розподіл, який описується в термінах функціоналів від вінерівського процесу.

1. Granger, C.W.J., and P. Newbold. Spurious regressions in econometrics/ Journal of Econometrics. – 1974. – Vol. 2. – P. 111–120.
2. R. Davidson, J.G. Mackinnon. Estimation and Inference in Econometrics. – Oxford, 1993.
3. C.W.J. Granger and T. Terasvirta. Modelling Nonlinear Economic Relationships. – Oxford, 1994.
4. Комашко О.В. Про властивості МНК-оцінок і коефіцієнта детермінації в регресії двох тренд-стаціонарних змінних з незалежними стохастичними компонентами / Кібернетика і системний аналіз (в друці).
5. Комашко О.В., Равенсва О.В., Румянцев Н.В. Прикладна економетрика // Прикладная Экономика / Под ред. А.И.Черняка. – Донецьк, 2004. – Т. 2. – С. 22–139.
6. Корольок В.С., Портенко Н.И., Скороход А.В., Турбин А.Ф. Справочник по теории вероятностей и математической статистике. – М., 1985.

Надійшла до редколегії 12.10.04

О.М. Обушна, канд. екон. наук

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ РИНКУ ЛОМБАРДНИХ ПОСЛУГ

Проаналізовано зарубіжний досвід розвитку ринку ломбардних послуг. Сформульовано напрями розвитку ринку ломбардних послуг в Україні.

The abroad experience of development of pawnshop's services market is analyzed. The directions of development of pawnshop's services market in Ukraine are given.

Розширення спектра фінансових послуг і зростання ролі небанківських фінансових установ в інвестиційних процесах – важлива складова економічного зростання. Сучасний фінансовий сектор України, унаслідок інституційних і функціональних характеристик, не повною мірою відповідає тенденціям світових фінансових ринків. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що розвиток та якісне функціонування небанківських кредитних установ (до яких належать і ломбарди) – сприяє стабільності фінансових систем і вирішенню соціальних проблем. У багатьох країнах світу рівень розвитку небанківського фінансового сектору та фінансових ринків у цілому є індикатором зрілості ринкових відносин.

Останнім часом діяльність ломбардів суттєво змінилась. Галузь ломбардного кредитування в сучасних умовах є досить привабливою для приватного підприємництва з огляду на зростання попиту на послуги ломбардів і достатньо високий рівень прибутковості цієї сфери діяльності. З іншого боку, особливістю ломбардів, що завжди визначала інтерес до них з боку держави, є їх соціально-економічна значущість у будь-яких економічних умовах. Як джерело короткотермінового кредитування громадян ломбарди задовольняють відповідні потреби різних верств населення, зменшуючи тим самим соціальну напругу в суспільстві та сприяючи суто економічним шляхом підвищенню платоспроможного попиту на товари та послуги.

Стійка тенденція підвищення попиту на послуги ломбардів спостерігається протягом останніх років у всьому світі, включаючи такі економічно розвинені країни, як США, Велика Британія, Швеція, Австралія, Німеччина та ін., незалежно від політичного та економічного устрою країн, в яких діяльність ломбардів спрямована, насамперед, на максимальне задоволення різноманітних потреб клієнтів, які вже звикли до високого рівня сервісу в інших сферах послуг. У зв'язку з науково-технічним прогресом ломбардний бізнес протягом останніх десяти років змінився більше, ніж за попередній період свого існування.

Метою запропонованого дослідження є аналіз та узагальнення досвіду розвитку ринку ломбардних послуг у зарубіжних країнах, що може стати підґрунтям для розробки та прийняття виважених рішень у галузі ломбардного кредитування в Україні.

Ломбард є найстарішим фінансовим інститутом людства, що має багату історію [1; 2]. Перші письмові згадки про ломбарди можна знайти у грецьких і римських літописців, які свідчать про існування ломбардів у стародавньому Китаї понад 3000 років тому.

У сучасному розумінні ломбарди з'явилися у середньовіччі в Європі. Унаслідок наявних труднощів в економіці та проблем банківської системи стало з'являтися все більше ломбардів. Вихідці з італійської провінції Ломбардії заснували у Франції та Англії Дім Ломбарді,

який володів мережею позикозаставних установ по всій Європі. До речі, усталена назва "ломбард" походить від назви саме цих установ. Символ Дому Ломбарді – зображення трьох золотих куль – і сьогодні є універсальною торговою маркою ломбардів усього світу, яке на пострадянському просторі поширення не отримало.

Перші спроби держав в організації ломбардних установ відносяться до початку XVII ст., першими в цьому напрямі почали роботу Англія та Бельгія [3]. У Росії перші заходи щодо забезпечення населення кредитами було проведено наказом від 1729 р., який передбачав надання позик під заставу золотих і срібних речей під відсотки. Згодом було засновано Позичковий банк, до функцій якого входило й надання позик під дорожочинні застави. У 1772 р. з'явилися позичкові казни, що були казенними ломбардами.

Розвиток капіталістичних відносин сприяв появі приватних та акціонерних ломбардів. Період розквіту ломбардних установ у кожній країні пов'язаний з активізацією ринкових відносин. У Росії приватні ломбарди виникли у XIX ст. [2].

Найбільший розвиток ломбардної діяльності в Росії припав на передвоєнні та повоєнні роки першої світової війни. Наприклад, у 1904 р. в Росії нараховувалося 12 акціонерних ломбардів, 77 міських і муніципальних, а у 1916 р. кількість акціонерних ломбардів збільшилась на 92 %, міських – на 42 %, у той час як казенні ломбарди збереглися, приблизно, в тій же кількості.

Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 р. припинила розвиток приватного підприємництва в ломбардному бізнесі. Міські ломбарди знову відкрились лише у 1922 р. За радянських часів склався негативний імідж ломбарду: великі черги, маленькі кредити. Перевищення попиту над пропозицією та відсутність зацікавленості співробітників в якісній роботі спричинило зневажливе, грубе ставлення до клієнтів.

Із здобуттям незалежності в Україні знову відродилась зацікавленість приватного капіталу до ломбардного бізнесу. Зростання кількості ломбардів і підвищення конкуренції привели до більш високої якості обслуговування клієнтів та зменшення вартості ломбардних послуг. Сучасні ломбарди обладнані за останнім словом техніки та намагаються ні в чому не поступатись банкам у сфері обслуговування клієнтів. Останнім часом, за даними соціологічних досліджень, в Україні помітно покращилось ставлення населення до ломбардних установ.

Спеціальні маркетингові дослідження, проведені на замовлення Національної Асоціації Ломбардів США, показали, що близько 40 % населення навіть в економічно розвинених країнах не мають банківських рахунків і, відповідно, не мають можливості отримати кредит у банку. Для країн пострадянського простору цей показник у кілька разів вище, тому попит на фінансові послуги подібного роду зростає з кожним роком.

Ломбардні установи існують у всьому світі, причому особливо поширені у країнах з сильною економікою та високим рівнем життя. Державні системи ломбардів залишилися лише у країнах з тоталітарними режимами. Наприклад, в Індонезії існує лише одна система ломбардів, що належить державі і включає понад 500 відділень по всій країні. У той же час в Австралії успішно працює 3000 ломбардів, а у США – понад 16000 ліцензованих ломбардних установ.

Статистичні дані свідчать, що у США у 1985 р. було всього 4849 ломбардів, у 1992 р. їх кількість збільшилась до 8787. У цій країні ломбарди є джерелом невеликих кредитів (від 50 \$ до 100 \$), що видаються на короткий термін (від 2 до 4 місяців), пропонуючи швидкий конфіденційний спосіб позички готівкових коштів. Характерним є той факт, що ломбардний бізнес розвивається поза залежністю від загального економічного стану країни та рівня життя населення. Типовими клієн-

тами ломбардів є особи, що проживають в радіусі 1–3 км від ломбардної установи та періодично мають потребу в невеликій сумі коштів. Останнім часом виникла тенденція зростання кількості персональних банкрутств американських громадян, що привело до значного збільшення потреби в додаткових фінансових послугах, що надаються ломбардами.

За останніми дослідженнями, проведеними "Master Card International, Inc.", кількість зареєстрованих банкрутств фізичних осіб зросла у 1996 р. на 60 % і сягнула 1,15 млн [4]. Основна частина цих банкрутств є результатом боргів клієнтів унаслідок невваженого використання коштів з кредитних карток. Майже дві третини всіх позик за кредитними картками зосереджені в 77 установах, що спеціалізуються на операціях за кредитними картками. Дослідження "Master Card International, Inc." показало, що багато клієнтів з низьким і середнім доходами оголошують про банкрутство після повного використання всього ліміту свого кредиту, причому борги клієнта щодо його загального доходу становлять лише 17 %. Особисте банкрутство робить неможливим звернення до основних кредитних інститутів, тому для отримання короткотермінової позики громадяни звертаються до ломбардів.

Крім того, до числа клієнтів ломбарду належать і особи, які майже не користуються послугами банків для своїх операцій і, як правило, не мають активних чекових та інших рахунків. Більшість штатів регулюють плату за обслуговування ломбардних позик, але вона в середньому становить 12 % на місяць. Закони, що регулюють діяльність ломбардів, прийняті в кожному штаті.

Сьогодні ломбарди в США відчувають серйозну конкуренцію за всіма аспектами своєї діяльності. Індустрія заставних операцій характеризується великою кількістю незалежних власників-операторів, окремі з яких володіють і керують численними ломбардами. Основними елементами конкуренції в ломбардному бізнесі є місце розташування відділень, їх фінансові можливості із забезпечення кредитування, спектр запропонованих послуг та управління службовим персоналом відділень. Крім того, ломбарди конкурують з іншими фінансовими інститутами, наприклад фінансовими компаніями, які теж займаються наданням позик.

У США спостерігається зростання придбань невеликих ломбардів і приватних заставних компаній, що відчувають значні фінансові труднощі, потужними ломбардними компаніями. Так, у 1996 р. в цій країні чотири великі ломбардні компанії керували приблизно 650 відділеннями.

Створена у 1988 р. Національна асоціація ломбардів США нині об'єднує 1428 ломбардів [5]. Найбільш відомими і крупними компаніями, що займаються ломбардним бізнесом у США, визнані "Cash America", що має понад 450 відділень, і "First Cash" – 280 відділень [6].

Найбільша мережа ломбардів Великої Британії "Harvey&Thompson" нараховує 60 відділень [7], "Svensk Pantbelonging" у Швеції – 13 відділень [8], "Helsingin Pantti" у Фінляндії – 7 відділень [9].

У Росії у 1998 р. створено Міжрегіональну асоціацію ломбардів, членами якої на даний момент є 184 ломбарди, у тому числі з України, Білорусі, Казахстану, Великої Британії [10]. За даними Російської державної Пробірної палати, кількість зареєстрованих ломбардів, що здійснюють операції з дорожочинними металами та дорожочинним камінням, постійно зростає. Так, станом на початок 1997 р. зареєстровано 736 ломбардів, 1998 р. – 928, 1999 р. – 1121, 2000 р. – 1458. Найбільшу кількість ломбардів зареєстровано в Москві (164 ломбарди, серед яких лише 13 державних, що входять до ДУП "Мосгорломбард") та 14 сусідніх областях, Ростові-на-Дону та прилеглих областях, Уральському регіоні.

"Мосгорломбард" надає послуги з кредитування населення під заставу рухомого майна, зберігання особи-

стого майна громадян. На сьогоднішній день це єдине підприємство, яке приймає в заставу та на зберігання традиційну номенклатуру ломбардів (вироби з дорогоцінних металів і з дорогоцінним камінням, вироби з текстилю, хутряні вироби, радіо-, теле-, відеоапаратуру, побутову техніку, вироби з фарфору та кристалу тощо). Підприємство також має великі виробничі площі для зберігання рухомого майна відповідно до діючих нормативів. Тривалий час "Мосгорломбард" був монополістом на ринку ломбардних послуг у Москві. Вибору у клієнтів не було, вони користувались послугами державних ломбардів, ціни в яких встановлювались директивно "згори", якість обслуговування не завжди була на належному рівні (великі черги, висока трудомісткість основних операцій ломбардів тощо). З виходом на ринок приватного бізнесу ситуація суттєво змінилась: з'явилися недержавні ломбарди, що працюють за передовими технологіями, гнучко реагують на коливання попиту населення, а також на економічні та фінансові зміни в країні. У багатьох випадках засновниками ломбардів виступають банки.

Недержавні ломбарди спеціалізуються на прийомі під заставу ювелірних виробів (виробів з дорогоцінних металів і з дорогоцінним камінням), що пов'язано з:

1) обмеженими виробничими площами (як правило, орендованими);

2) помітною роллю ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в економіці.

Дорогоцінні метали (і перш за все – золото) є стійким грошовим еквівалентом у всіх країнах. Крім того, середня вартість ювелірних виробів значно вище, ніж предметів домашнього вжитку, відповідно вище сума позики, що надається клієнтам під заставу, та відсотки за користування позикою ломбарду. Таким чином, підприємства, діяльність яких пов'язана переважно із заставами дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, є традиційно більш рентабельними.

Усі ломбарди можна умовно поділити на три групи:

Орієнтовані на прибуток, отриманий від кредитування громадян. Стратегія таких ломбардів полягає у зниженні

частки невідкуплених предметів застави. Розвиток таких ломбардів можливий за рахунок розширення асортименту предметів застави та оптимізації економічної діяльності.

Орієнтовані на збільшення частки невідкуплених предметів застави, оскільки їх реалізація спрямована на розвиток ювелірних майстерень, пов'язаних з ремонтом і виготовленням ювелірних виробів. Ціна ювелірних виробів на аукціонах, природно, вища за ціну дорогоцінного металу, але нижча, ніж в торговій мережі. Розвиток цієї категорії ломбардів можливий шляхом урізноманітнення форм реалізації невідкуплених предметів застави.

Орієнтовані на надання широкого спектра послуг: від видачі позик під заставу до зберігання рухомого майна громадян. Для організації діяльності таких ломбардів необхідні значні виробничі площі, рентабельність послуг нижча, ніж для заставних операцій, що стає причиною непривабливості таких послуг для приватного капіталу. Проте попит на ці послуги у певних категорій населення досить стійкий, тому необхідно зберегти та вдосконалити форми підтримки таких підприємств та створити сприятливі умови для їхнього розвитку.

Діяльність українських ломбардів доволі різностороння, але основним видом діяльності є миттєве надання короткотермінових та невеликих за розміром позик на власний ризик під заставу. Досить активно ломбарди впроваджують такі види діяльності, як торгівля невідкупленими предметами застави, скупка, ремонт, виготовлення та торгівля ювелірними виробами. Існують ломбарди, які займаються лише роздрібною торгівлею.

За даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, до Державного реєстру фінансових установ внесено 294 ломбарди, які нерівномірно розподілені на території України [11]. Проте це не означає низьку активність у галузі ломбардного кредитування в окремих регіонах. Справа в тому, що в процесі своєї діяльності значна кількість ломбардів (45) утворюють філіали та представництва. Найбільш розгалужені мережі мають такі українські ломбарди: "Україна" – понад 70 відділень, "Скарбниця" – понад 60 відділень, "Дарс" – понад 30 відділень.

Таблиця 1. Розподіл зареєстрованих ломбардів за регіонами України

№	Регіон	Кількість ломбардів	Кількість ломбардів, %
1	Дніпропетровська обл.	64	21,8 %
2	Донецька обл.	38	12,9 %
3	Харківська обл.	28	9,5 %
4	м. Київ	24	8,2 %
5	Луганська обл.	21	7,1 %
6	Одеська обл.	19	6,5 %
7	Запорізька обл.	17	5,8 %
8	Кіровоградська обл.	10	3,4 %
9	Київська обл.	9	3,1 %
10	АР Крим	8	2,7 %
11	Львівська обл.	7	2,4 %
12	Полтавська обл.	7	2,4 %
13	Черкаська обл.	7	2,4 %
14	Волинська обл.	5	1,7 %
15	м. Севастополь	5	1,7 %
16	Херсонська обл.	5	1,7 %
17	Житомирська обл.	4	1,4 %
18	Миколаївська обл.	4	1,4 %
19	Сумська обл.	4	1,4 %
20	Тернопільська обл.	2	0,7 %
21	Чернівецька обл.	2	0,7 %
22	Вінницька обл.	1	0,3 %
23	Івано-Франківська обл.	1	0,3 %
24	Хмельницька обл.	1	0,3 %
25	Чернігівська обл.	1	0,3 %
	Всього	294	100%

До затвердження 04.04.03 Президентом України Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг не існувало єдиного органу державної

влади, у виняткову компетенцію якого входило б регулювання та нагляд за діяльністю ломбардів. Сьогодні регулятивні повноваження відносно діяльності ломбардів по-

кладені на Держфінпослуг, Міністерство фінансів України (в частині контролю за обігом дорогоцінних металів та каміння, ліцензування) і Пробірну палату України.

Держфінпослуг розробив проект Закону України "Про ломбарди та ломбардну діяльність", прийнятий у грудні 2003 р. Верховною Радою України в першому читанні. Нормативно-правовою базою регулювання діяльності ломбардів є Цивільний Кодекс України, Закон України "Про заставу", постанови Кабінету Міністрів України відносно діяльності, пов'язаної з обігом дорогоцінних металів і каміння.

Розміри та масштаби діяльності ломбардів в Україні значно відрізняються. Так, сформований уставний капітал знаходиться в межах від 0,1 до 7,2 млн грн та в більшості випадків формується за рахунок грошових коштів. Тільки в одному ломбарді уставний капітал складається виключно з іноземних інвестицій. Мінімальна залишкова вартість основних фондів у власності одного ломбарду становить лише 160 грн, а максимальна – 5 млн грн. Найбільша величина активів – 12,8 млн грн [12].

Кількість засновників ломбардів коливається в межах від 1 до 58 осіб, але в переважній більшості випадків ломбарди організовуються двома засновниками. У складі засновників 33 ломбарди мають юридичних осіб.

Слід відзначити, що серед 294 зареєстрованих в Держреєстрі ломбардів лише чотири мають статус комунальних підприємств (колишні державні ломбарди), інші 290 – приватні і переважно створені у формі повних товариств [11].

Для здійснення своєї діяльності 30 ломбардів із 181 залучають кошти комерційних банків, причому сума кредиту коливається від 3 тис. грн до 4,1 млн грн. Слід звернути увагу на наявність збитків за перше півріччя 2003 р. в семи ломбардах на загальну суму 37,7 тис. грн. За даними самих ломбардів, прибуток, отриманий 181 ломбардом за перше півріччя 2003 р. становив 4,4 млн грн. Загальна сума капіталу всіх ломбардів становить 19,3 млн грн.

Загальна сума позик під заставу, наданих ломбардами, становить 35,5 млн грн, виданих під заставу – 40,4 млн грн. Основними видами забезпечення є вироби з дорогоцінних металів і з дорогоцінним камінням, автомобілі, посуд, побутова техніка, шкіряний одяг, хутро, комп'ютерна техніка та оргтехніка, мобільні телефони, годинники. Відсоткова ставка за наданими позиками коливається від 0,5 до 1 % на день, що становить від 180 до 360 % на рік.

За результатами аналізу понад 1,5 млн ломбардних операцій, проведених у 2003–2004 рр. в мережі ломбардів "Скарбниця", середня позика в українському ломбарді становить майже 150 грн, що видається на термін 14 днів під заставу виробів із золота 585 проби вагою близько 5 грамів.

Тенденції розвитку ринку ломбардних послуг в Україні подібні до світових (із врахуванням часового лагу), тому вивчення досвіду інших країн може допомогти у визначенні стратегічних напрямів розвитку ринку ломбардних послуг.

Крім того, в умовах високої конкуренції великої ваги набуває кадрова політика, що проводиться ломбардами. У зв'язку з чим особливо актуальним стає питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів ломбардів. Держфінпослуг України розробив низку заходів, спрямованих на забезпечення необхідного об'єктивного рівня знань, навичок та їх постійне вдосконалення й оновлення для працівників ломбардних установ:

1. Положення про порядок навчання працівників та керівників підрозділів фінансових установ, відповідаль-

них за проведення внутрішнього фінансового моніторингу (розпорядження № 55 від 16.09.03), задля реалізації вимог законодавства України з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, які передбачають, які провадять первинний фінансовий моніторинг у фінансових установах.

2. Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг (розпорядження № 183 від 25.12.03).

3. Про затвердження професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ (розпорядження № 1590 від 13.07.04) [11].

На відміну від багатьох інших підприємств ломбард є складним соціально-економічним об'єктом, на діяльність якого впливає цілий комплекс фінансово-економічних, соціально-психологічних і правових аспектів. Зокрема, діяльність підприємства не завжди враховує зміни в структурі споживання ломбардних послуг, що виражається у:

- 1) наявності незадоволеного попиту на ці послуги;
- 2) фінансових втратах самих підприємств;
- 3) відсутності організаційно-економічного механізму функціонування ломбардів у сучасних умовах, що враховує зміни в макроекономічній ситуації країни;
- 4) відсутності необхідної нормативно-правової бази, що регулює розвиток цього виду діяльності.

Одне з найбільш нагальних питань – прийняття Закону України "Про ломбарди та ломбардну діяльність", зовнішній з яким уже призводить до негативних наслідків неврегульованості на ринку ломбардних послуг. Крім того, важливою умовою ефективної організації роботи учасників ринку фінансових послуг є завершення та впорядкування Державного реєстру фінансових установ.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду діяльності ломбардних установ дозволяє виділити ряд напрямів для розвитку ринку ломбардних послуг в Україні:

- консолідація діяльності ломбардів шляхом створення професійних об'єднань (асоціацій, спілок, компаній);
- ширше використання результатів соціологічних і маркетингових досліджень з метою покращення фінансово-економічної діяльності ломбардних установ;
- впровадження диференційованої відсоткової ставки за користування кредитом для застав різної вартості;
- розширення номенклатури предметів (пов'язано з кон'юнктурою українського ринку), що приймаються як застави та на зберігання;
- удосконалення системи реалізації невідкуплених предметів застави;
- впровадження комп'ютерних технологій з метою оптимізації основних операцій ломбардів та управління діяльністю ломбардних підприємств;
- формування в суспільстві позитивного іміджу підприємств, що надають ломбардні послуги.

З метою розв'язання складних економічних, фінансових, організаційних задач, що стоять перед ломбардними установами, необхідно врахувати досвід зарубіжних країн та проводити подальші наукові дослідження.

1. История возникновения ломбардов // Большая Советская энциклопедия. – М., 1975. – Т. 25. 2. Кириллов И.А. Ломбарды в России. – М., 1992. 3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов // Антология экономической классики. – М., 1993. 4. <http://www.mastercardinternational.com>. 5. <http://www.nationalpawnbrokers.org>. 6. <http://www.cashamerica.com>. 7. <http://www.harveyandthompson.com>. 8. <http://www.svpant.se>. 9. <http://www.helsinginpantti.fi>. 10. <http://www.united-lombard.spb.ru>. 11. <http://www.dfp.gov.ua>. 12. Состояние и перспективы развития рынков финансовых услуг в Украине // Финансовые услуги. – 2004. – № 2. – С. 10.

Надійшла до редколегії 14.10.04